
Рецензії

Гірництво й підземні споруди в Україні та Польщі (нариси з історії) / Г. Гайко, В. Білецький, Т. Мікось, Я. Хмура. — Донецьк: УК Центр; Донецьке відділення НТШ, Редакція гірничої енциклопедії, 2009. — 296 с.

Запропонована читачам книга є однією з перших спроб колективного дослідження такого значного і складного явища, яким є проблема розвитку гірничої справи та підземного виробництва на теренах України і Польщі. Українські та польські науковці завжди приділяли увагу вивченню історії гірничої справи своїх країн, оскільки гірництво є одним з найдавніших занять людини, яке надає поштовху її цивілізаційному поступу. Дослідження окремих галузей гірничого виробництва в регіонах України та Польщі досягло нині такого рівня, що з'явилася можливість узагальнення розрізнених, нерідко вузькорегіональних досліджень окремих феноменів гірництва та освоєння підземного простору.

Авторами, які є відомими фахівцями в галузі шахтного та підземного будівництва, розробки родовищ та збагачення корисних копалин, реновації підземних споруд, зроблена успішна спроба з'ясувати найважливіші аспекти даної проблеми та створити узагальнюючу працю про еволюцію гірничої справи в цих країнах. У рецензованій роботі авторами прийнято єдиний підхід до вивчення історії гірничої справи і підземного будівництва у країнах-сусідках — Україні та Польщі.

Матеріали книги згруповані у два розділи, один з яких присвячено історії гірничої справи в Україні, а другий — в Польщі. Структура обох розділів книги у відповідності з прийнятим підходом до висвітлення матеріалів дуже близька. Перша частина книги (майже дві третини за обсягом) так і зветься: „Історичні шляхи освоєння надр України”. Друга частина — „Історія гірництва та підземних споруд на теренах Польщі” — це останні за часом дослідження історії гірничої справи польських вчених Тадеуша Мікося та Януша Хмури. Об'єднання під однією обкладинкою матеріалів з історії українського та польського гірництва пояснюється не тільки багаторічною плідною співпрацею авторів книги, але й близькістю наших культур і народів, зацікавленістю у більш глибокому пізнанні один одного.

Автори відкривають перед читачами картину цікавого, навіть загадкового і, як виявляється, розвинутого світу давнього гірництва. Рецензована праця — це ще один крок, який наближає нас до розуміння інтересів та ідеалів наших предків, їх устремління, культурного і цивілізаційного рівня. У

ній відображено історичні шляхи освоєння надр в таких цікавих гірничодобувних країнах, як Україна і Польща, становлення та розвиток гірничої справи на теренах яких пов'язані з появою перших поселенців — землеробів і скотарів, що займалися видобуванням кременю для виробництва знарядь праці. Грунтовний нарис в монографії присвячений неолітичній копальні кременю Кшемьонки (Польща), яка вписана в реєстр світової промислової спадщини. Значну увагу автори приділили пам'яткам давніх епох, які характеризують початковий етап земельних та гірничих робіт в суспільному розвитку людини — артефактам трипільської культури, грандіозним земляним спорудам — курганам та укріпленням (Змієвим валам); культурній пам'ятці України Кам'яна могила в околицях Мелітополя — найдивовижнішому об'єкту природного походження, освоєному з метою захисту, притулку та як місце церемоній сакральних культів.

Цікавий нарис присвячено історії відкриття і вивчення стародавніх пам'яток металургії і гірництва в басейні Сіверського Дінця, зокрема мідного рудника бронзової доби Картамиш, який за масштабами і вагомістю займає пріоритетне місце, а за збереженістю являє собою унікальну територію для вивчення давнього минулого і Європи, і Євразії загалом, для відтворення розвитку техніки і технології того часу.

Викладені в окремих нарисах матеріали розкривають різноманітні аспекти історії гірництва: освоєння родовищ кам'яної солі в Карпатах та на Донбасі (Україна), Величка (біля Кракова) та в Бохні (Польща); вугілля в Донбасі та Нижній і Верхній Сілезії, нафти в Прикарпатті, золота в українському Закарпатті та польському Злотому Стоці; залізних руд Криворіжжя; марганцю Нікопольського басейну; ртуті Микитовського родовища на Донбасі; родовища крейди в Хелмі (Польща); еволюцію гірничої техніки, археологічні дослідження і реновацію давніх рудників, підземні об'єкти (шахти, печери, катакомби) як пам'ятки культури становлення гірничих традицій. Цілком доцільним видається те, що автори об'єднали нариси про історичні підземні споруди та шахти і рудники. Це відповідає сучасному погляду на спільну спадщину гірництва та підземного будівництва як взаємодоповнюючих форм освоєння земних надр.

Велика увага в рецензованій монографії приділена розвитку природознавчих уявлень в Україні та Польщі (історії гірничої освіти і науки, становленню гірничої науки і освіти в Україні). Зауважимо, що питання про початки формування і розповсюдження гірничих знань в Україні як предмет історичного аналізу ставиться авторами, можливо, вперше.

Провівши для широкого загалу екскурс в історію українського та польського гірництва й підземного будівництва, який показав їх тисячолітні виміри, значні утилітарно-промислово й культурно-цивілізаційну функції, та розкривши науково-технічну, історико-культурну цінність об'єктів гірництва автори не ставлять крапку. Вони намагаються знайти відповідь на нез'ясоване ще питання: „Що далі?”. Що очікувати в майбутньому від гірничих та дотичних галузей? Як протікатиме їх майбутній розвиток? У післямові автори спробували хоча б означити основні вектори розвитку гірничої галузі в майбутньому.

Автори книги, що рецензується, за останні роки виконали важливі наукові дослідження окремих історичних об'єктів гірничої справи, відідали описані гірничі споруди, вивчили знайдені артефакти. Всі ці дослідження отримали своє відображення в монографії.

Цінність багатьох матеріалів полягає не тільки в висвітленні малодосліджених аспектів проблеми, але і в аналізі їх в тісному зв'язку з актуальними завданнями сучасного природокористування.

Важливою особливістю книги є багатий ілюстративний матеріал з авторських архівів, який допомагає уявити світ старого гірництва.

Позитивною рисою рецензованої праці є широкий діапазон досліджуваних питань. Робота відрізняється багатоплановим підходом до проблеми.

Поряд з цим слід відзначити, що книга не позбавлена і певних недоліків. Так, показуючи історію золотодобування дуже коротко, фрагментарно

описано видобування золота в Мужієво. Зовсім нічого не сказано про скіфське золото України. Викладаючи історію нафтовидобування в Україні, автори обмежуються Прикарпаттям та замовчують історію освоєння нафтоносних районів Лівобережної України — Полтавщини, Харківщини. Монографія значно виграла б, якби містила цю інформацію. Логічно, якщо подальші роботи авторів будуть спрямовані на дослідження нових сторінок українського гірництва, то було б доцільним включити цей матеріал в наступне видання книги.

Допущені в праці й окремі фактичні та інші неточності. Звичайно, це пояснюється тим, що, можливо, вперше у вітчизняній практиці в монографії з історії гірництва розглядається таке широке коло досліджуваних питань. Зазначені недоліки не впливають на позитивну оцінку монографії. Рецензована праця істотно доповнює наші уявлення про історію гірництва і гірничі науки в Україні.

У процесі подальшої розробки теми необхідно ґрунтовніше розкрити деякі проблеми. Так, на спеціальне дослідження заслуговує історія відкриття і розробки родовищ уранових та рідкісних руд (цирконових, титанових) України, які освоєні вперше в СРСР та мають світове значення; родовищ вапняків та доломіту, каолінів і ряду інших корисних копалин, якими багаті наші надра.

Загалом рецензована монографія написана на належному теоретичному рівні. Написана захоплююче, ясною науковою і лаконічною мовою, доступною для розуміння не тільки фахівців, але й широкого кола читачів. Книга заслуговує того, щоб на неї звернули увагу історики і філософи природознавства і техніки. Вона може бути дуже корисною викладачам історії, гірничої справи, металургії. Без сумніву, монографія буде з інтересом зустрінута читачами.

Л.В. Шпильовий,
канд. техн. наук

Научные школы: науковедческий контекст

Дежина И.Г., Киселева В.В. Тенденции развития научных школ в современной России. — М.: Ин-т экономики переходного периода, 2009. — 164 с.

Книга И.Г. Дежиной и В.В. Киселевой посвящена изучению научных школ как механизма создания и распространения знаний. Науковедческий контекст проблемы актуализировался после принятия в современной России Программы поддержки ведущих научных школ. Авторы полагают, что представители власти и научного сообщества оказались не готовыми к тому, чтобы сформулировать точные и объективные критерии, по которым следовало бы выбирать объекты поддержки, называемые ведущими научными школами. В настоящее время, когда такая поддержка существует уже более 10 лет, анализ результатов этой программы пред-

ставляется весьма важным для определения ее будущего и возможных направлений совершенствования кадровой политики в науке.

Характеризуя особенности представлений о научной школе, возникших в Советском Союзе и наследуемых ныне на постсоветском пространстве, авторы справедливо отмечают, что эти представления сформировались в основном в ареале историко-научных концепций и были связаны с воззрениями о патерналистском, особенном характере научных школ России и уникальных отношениях, складывающихся в таких коллективах, в основе которых лежали научные традиции XIX — начала XX вв., когда